

szabad a nyilvánosság elé kerülnie szerencsétlen bukása s egy a magyar nemesség jogait megnyírbáló könyve miatt. Ezért volt szükség Tersztyánszky Dánielre, hogy eltakarja Kollárt a háttérben. Tersztyánszky ugyanis tanultsága miatt képtelen volt a rendszer megalkotására, másrészt szoros kapcsolat van a két férfi között. Csóka e megállapításai jelentősek, helyenként szinte megközelítik a tudományos igazságot igazán csak a valószínűség határán járnak. Érti ezt maga is s ezért van szükség a 3. fejezetre: a Ratio és Kollár pedagógiájának összehasonlítására. Az egyes tárgyakról, iskolafajok rendeltetéséről, szervezetéről vallott felfogás néha nagyon megközelelti a Ratiót. Csakhogy e pedagógiai eszmék benn élnek a 18. századi Bécs levegőjében s úgy valósultak meg, hogy összefüggésük alig nyomonzható ki. Az összehasonlítás csupán valószínűvé teszi Kollár szerzőségét. Jelentősebb érdemé a fejezetnek, hogy Csóka rendszerbe foglalja s a Ratioval párhuzamosan részletesen kifejti Kollár nevelési eszméit: Rendkívül fontos a függelék: Kollár pedagógiai iratai. 18. századi nevelésügyi irodalomunk magasságait jelentik, tanulságosak a tankönyvi bevezetők, a közzétett levelek Bessenyei alakját színesebbé teszik.

A legsúlyosabb ellenvetés Csóka elgondolásával szemben, hogy tétélei legnagyobb részt nem igazolhatók. A feltevések egész láncolatán vezet keresztül a tanügy függetlenítéstől Tersztyánszky személyéig. Eredményei legfeljebb kétséget támasztanak Fináczy megállapításai iránt. A munkával különben jelentékenyen gazdagodott nevelésügyi irodalomunk, feltámadt egy elfelejtett nevelésügyi gondolkodó, de a Ratio létrejöttének és szerzőségének rejtélye még megoldva nincsen.

Verbényi (Veszélka) László dr.

Deák Gyula: Feljegyzések a polgári iskola és a tanáregyesületek múltjából. Budapest, 1938. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület kiadása. 112 o., 8. r.

Deák Gyula fáradhatatlan szorgalommal és odaadó szeretettel összehordott, gazdag adatgyűjteménye eredetileg az OPITE. Közlöny 41. és 42. évfolyamában jelent meg 18 közleményben. Ez a hatalmas anyag most, egyes helyein kiegészítve és javítva, könyvalakban is napvilágot látott.

A könyv ezer meg ezer adatát olvasgatva, az az érzésünk, hogy ezt a nagy munkát csak Deák Gyula végezhette el és csakis oly könyvtárra támaszkodva, mint az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Szakkönyvtára. A könyvtár létesítése maga is Deák érdeme. Ő vetette fel már 1920-ban egy tanáregyesületi könyvtár megszervezésének gondolatát. A terv azonban csak 1933-ban vált valóra, amikor a tanáregyesület elnöksége megbizta Deákot a könyvtár felállításával. Ma a könyvvállomány meghaladja a 11.000 kötetet. Ebből a maga nemében szinte egyedülálló könyvtárból mely csaknem hiánytalanul magában foglalja a polgáriiskolával foglalkozó könyveket, folyóiratokat és egyéb nyomdai termékeket, merítette Deák Gyula könyvének páratlanul gazdag anyagát.

Legrégibb adata 1785-ből való. Ekkor állította fel a pozsonyi ev. egyházközség az első ismert, magyarországi polgáriiskolát. Figyelemreméltó, hogy az első polgáriiskolák, a pozsonyi, soproni, lőcsei, pesti, budai, nagyszombati, késmárki és brassói polgáriiskolák kivétel nélkül az ev. egyházzal voltak kapcsolatban. Az első iskolaszervezeti és tantervi javaslatot az ev. egyház dolgozta ki, az első nyomtatásban megjelent polgáriiskolai vonatkozású könyv szerzője ev. lelkész volt. A szabadságharcig csak egyetlen egy polgáriiskoláról tudunk, melynek fenntartója nem az ev. egyház volt: ez az 1830-ban alapított debreni ref. kollégiumbeli polgáriiskola volt.

A polgáriiskola másfél százados élete színes változatosságban vonul el előttünk

az adatok végtelen sorában. A sok ismeretlen adat pompásan kiegészíti azt a képet, mely Györi Vilmos és vitéz Sághelyi Lajos alapvető polgáriiskola-történeti műveiből élénk tárult. Deák Gyula hézagpótló műve valóságos forrásmunka, mely a polgáriiskola történetének közkezen forgó adatait megerősíti, de nem egyszer helyesbíti is. A könyvet pontos név- és tárgymutató teszi még használhatóbbá.

Kifogásunk mindössze kettő van. Az egyik: Hiába kerestük az adatok közt folyóiratunk nevét, jóllehet hasábjain nem egy polgáriiskolával foglalkozó cikk jelent meg. A másik: A könyv használhatóságát és az adatok ellenőrizhetőségét csak növelte volna, ha a szerző a könyvek címe és a folyóiratok évfolyama és száma mellett elfogadott szokás szerint az oldalt is megjelölte volna. Ez a két kisebb jelentőségű kifogás azonban semmiképpen sem csökkenti a könyv értékét. Az utolsó évtizedben nem jelent meg még egy polgáriiskola-történeti mű, mely jelentőségében Deák Gyula derék munkájával felérne.

Implom József.

Egry Irén: Zsarátnokot dobott az Úr. Singer és Wolfner 19 8. 236. o.

Önképzőköreink működési területét a legutóbbi tanügyi utasítás lényegesen kibővítette. Az eddigi, szinte kizárólag irodalmi jellegét oda módosította, hogy az egyes szaktanárok vezetése alatt alakuljon történelmi, természettudományi és művészeti szakosztály is. Ezeknek a szakosztályoknak a feladata kedvet kelteni ébredező speciális hajlamaikat ápolni, az ifjúság érdeklődését irányítani a tervbe vett élethivatás felé.

Változatos és sokoldalú tevékenységre ad módot a történelmi szakosztály munkaprogrammja. Célja ugyanis a régi történeti mult gondolatának ébrentartása és az új egészséges történetiszemlélet kibontakoztatása. A tanulók a maguk buvárkodó tevékenységük vagy kritikai ismertetéseik révén történeti világképeket alakítják, nemzeti érzésüket öntudatosítják.

A nagy érdeklődést látva e sorok írója úgy akart módot adni a munkálkodásra, hogy az egyes történelmi órákon felhívja a figyelmet azokra a történelmi életrajzokra, regényekre, amelyek az évi anyaggal kapcsolatban vannak. Önkéntes jelentkezők vállalják az egyes művek feldolgozását s mikor az *isméltések* során eljutunk az illető eseményhez, felolvassuk az idevágó művek történeti ismertetését. S eltekintve a tartalmi okulástól, amit egy-egy ilyen felolvasás az osztálynak, de még inkább az írójának jelent, mozgalmassá teszi az isméltési órákat, s tudatosítja a növedékekben azt, hogy nem holt tárgyakat tanulnak az iskolában, hanem az élő nemzet sorsproblémáival ismerkednek meg.

Ilyen szempontból tervezünk foglalkozni e lapokon a hazai, vagy a világtörténelemnek egyes feldolgozásaival, felhívva a historikus kollégák és szakosztályvezetők figyelmét azokra az életközelségi problémákra, amelyekkel ezek a művek a magyar sors, vagy az európai kultúra alakulását szemléltetik és történelmileg megvilágítják.

A magyar történelem lángszavú „barát”-jának, a legendás Kapisztrán Jánosnak alakját illeszti be a szerző egy történeti regény keretei közé. Szent Gellért és Julianus barát után újra egy szerzetes tűnik fel, aki először Németországban, majd a magyarság hívására hazánkban hirdet keresztes hadjáratot a török áradat feltartóztatására. Pályáját mint világi hivatalnok kezdi, s meglelt férfikorában lép be a népszerű franciskánusok közé. Ez a „szürke csuhás barát” megjelenik a hódítási szomjtól mámoros Mohamed álmában. Látja a szultán, mint tüzei a kereszténységet az összefogásra; különös fényben égő szemében a hivatástudat extázisa csillog. A perzsa álomjós, Hasszán, elhaló hangon fejt meg az álmot, s szavai be is teljesedtek: „Vigyázz, mert utadba kerül a szürkeruhás. Csak addig tart a győzelmed,